

phus eam peperit. Ideoque, Domine, tremenda sunt iudicia tua, quoniam veritas tua nec mea est, nec illius aut illius, sed omnium nostrum quos ad ejus communionem publice vocas, terribiliter admonens nos, ut nolimus eam habere privatam, ne privemur ea. Nam quisquis id quod tu omnibus ad fruendum proponis, sibi proprie vindicat, et suum vult esse quod omnium est; et a communi proPELLITUR ad sua, hoc est, a veritate ad mendacium. Qui enim loquitur mendacium, de suo loquitur¹.

XXXV. Attende, iudex optime, Deus ipsa veritas, attende quid dicam contradictori huic, attende, coram te enim dico, et coram fratribus meis, qui legitime utuntur Lege usque ad finem charitatis²; attende, et vide quid ei dicam, si placet tibi. Hanc enim vocem huic refero fraternam et pacificam: Si ambo videmus verum esse quod dicis, et ambo videmus verum esse quod dico, ubi, quæso, id videmus? Nec ego utique in te, nec tu in me, sed ambo in ipsa, quæ supra mentes nostras est, incommutabili Veritate. Cum ergo de ipsa Domini Dei nostri luce non contendamus, cur de proximi cogitatione contendimus, quam sic videre non possumus ut videtur incommutabilis Veritas; quando si ipse Moyses apparuisset nobis atque dixisset: Hoc cogitavi; nec sic eam videremus, sed crederemus? Non itaque supra quam scriptum est, unus pro altero infletur adversus alterum³. Diligamus Dominum Deum nostrum ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota mente nostra, et proximum nostrum sicut nosmetipsos⁴. Propter quæ duo præcepta charitatis sensisse Moysen, quidquid in illis Libris sensit, nisi crediderimus, mendacem faciemus Dominum, cum de animo conservi aliter quam ille docuit opinamur. Jam vide quam stul-

¹ Joan. viii, 44. — ² I Tim. i, 8. — ³ I Cor. iv, 6. — ⁴ Deut. vi, 5, et Matth. xxii, 37.

tum sit in tanta copia verissimarum sententiarum, quæ de illis verbis erui possunt, temere affirmare quam earum Moyses potissimum senserit, et perniciosis contentionibus ipsam offendere charitatem, propter quam dixit omnia, cujus dicta conamur exponere.

CAPUT XXVI.

Qui sermo deceat Scripturam.

XXXVI. Et tamen ego, Deus meus, celsitudo humilitatis meæ, et requies laboris mei, qui audis confessiones meas, et dimittis peccata mea, quoniam tu mihi præcipis ut diligam proximum meum sicut me ipsum, non possum minus credere de Moyse fidelissimo famulo tuo, quam mihi optarem ac desiderarem abs te dari muneris, si tempore illo natus essem quo ille, eoque loco me constituis- ses, ut per servitum cordis ac linguæ meæ, litteræ illæ dispensarentur. quæ tanto post essent omnibus gentibus profuturæ, et per universum orbem tanto auctoritatis culmine omnium falsarum superbarumque doctrinarum verba superaturæ. Vellem quippe, si tunc ego essem Moyses, (ex eadem namque massa omnes venimus; et quid est homo nisi quia memor es ejus¹?) Vellem ergo si tunc ego essem quod ille, et mihi abs te Geneseos liber scribendus injungeretur, talem mihi eloquendi facultatem dari, et eum texendi sermonis modum, ut neque illi qui nondum queunt intelligere quemadmodum Deus creat, tanquam excedentia vires suas dicta recusarent; et illi qui hoc jam

¹ Psal. viii, 5.

possunt, in quamlibet veram sententiam cogitando venissent, eam non prætermissam in paucis verbis tui famuli reperirent; et si alius aliam vidisset in luce veritatis, nec ipsa in eisdem verbis intelligenda deesset.

~~~~~

CAPUT XXVII.

*Scripturam decet humile simplexque verborum
genus.*

XXXVII. SICUT enim fons in parvo loco uberius est, pluribusque rivis in ampliora spatia fluxum ministrat, quam quilibet eorum rivorum, qui per multa locorum ab eodem fonte deducitur; ita narratio dispensatoris tui sermocinatoris pluribus profutura, parvo sermonis modulo scatet fluente liquidæ veritatis, unde sibi quisque verum quod de his rebus potest, hic illud, ille illud, per longiores loquularum anfractus trahat. Alii enim cum hæc verba legunt vel audiunt, cogitant Deum quasi hominem, aut quasi aliquam molem immensa præditam potestate, novo quodam et repentino placito, extra se ipsam, tanquam locis distantibus fecisse cælum et terram, duo magna corpora supra et infra, quibus omnia continerentur. Et cum audiunt: Dixit Deus: Fiat illud, et factum est illud, cogitant verba cœpta et finita, sonantia temporibus atque transeuntia, post quorum transitum statim existeret quod iussum est ut existeret: et si quid forte aliud hoc modo ex familiaritate carnis opinantur. In quibus adhuc parvulis animalibus dum isto humilissimo genere verborum tanquam materno sinu eorum gestatur infirmi-

tas, salubriter ædificatur fides, qua certum habeant et teneant Deum fecisse omnes naturas, quas eorum sensus mirabili varietate circumspicit. Quorum si quispiam quasi vilitatem dictorum aspernatus, extra nutritorias cunas superba imbecillitate se extenderit, heu! cadet miser. Et, Domine Deus, miserere, ne implumem pullum conculcent qui transeunt viam, et mitte Angelum tuum qui eum reponat in nido, ut vivat donec volet.

~~~~~

CAPUT XXVIII.

Ut varie intelligitur ab eruditis Scriptura.

XXXVIII. ALII vero quibus hæc verba non jam nidus, sed opaca fruteta sunt, vident in eis latentes fructus et volitant lætantes, et garrunt scrutantes, et carpunt eos. Vident enim cum hæc verba legunt vel audiunt, tua, Deus, æterna et stabili permansione cuncta præterita et futura tempora superari; nec tamen quidquam esse temporalis creaturæ, quod tu non feceris; cuius voluntas quia id est quod tu, nullo modo mutata, vel quæ antea non fuisset, exorta voluntate fecisti omnia; non de te similitudinem tuam formam omnium, sed de nihilo dissimilitudinem informem, quæ formaretur per similitudinem tuam, recurrens in te unum pro captu ordinato, quantum cuique rerum in suo genere datum est; et fierent omnia bona valde, sive maneant circa te, sive gradatim remotiori distantia per tempora et locos pulchras variationes faciant aut patiantur. Vident hæc, et gaudent in luce veritatis tuæ, quantulum hic valent.

XXXIX. Et alius eorum intendit in id quod dictum est : « In principio fecit Deus, » et respicit Sapientiam Principium, quia et loquitur ipsa nobis. Alius itidem intendit in eadem verba, et principium intelligit exordium rerum conditarum, et sic accipit : « In principio fecit ; » ac si diceretur ; Primo fecit. Atque in eis qui intelligunt : « In principio, » quod in Sapientia fecisti cœlum et terram, alius eorum ipsum cœlum et terram, creabilem materiam cœli et terræ, sic esse credit cognominatam : alius jam formatas distinctasque naturas ; alius unam formatam, eandemque spiritalem cœli nomine ; aliam informem corporalis materiæ, terræ nomine. Qui autem intelligunt in nominibus cœli et terræ, adhuc informem materiem, de qua formaretur cœlum et terra, nec ipsi uno modo id intelligunt ; sed alius unde consummaretur intelligibilis sensibilisque creatura ; alius tantum unde sensibilis moles ista corporea, sinu grandi continens perspicuas promptasque naturas. Nec illi uno modo qui jam dispositas digestasque creaturas cœlum et terram vocari hoc loco credunt ; sed alius invisibilem atque visibilem ; alius solam visibilem, in qua luminosum cœlum suspicimus, et terram caliginosam, quæque in eis sunt.

CAPUT XXIX.

Quot modis dicitur aliquid prius.

XL. At ille qui non aliter accipit : « In principio fecit, » quam si diceretur : Primo fecit, non habet quomodo veraciter intelligat cœlum et terram, nisi materiam cœli et terræ intelligat ; videlicet universæ, id est, intelligibilis corporalisque creaturæ. Si enim jam formatam velit universam ; recte ab eo quæri poterit, si hoc primo fecit Deus, quid fecerit deinceps ; et post universitatem non inveniet ; ac per hoc audiet invitus : Quomodo illud primo, si postea nihil ? Cum vero dicit primo informem, deinde formatam, non est absurdus, si modo est idoneus discernere quid præcedat æternitate, quid tempore, quid electione, quid origine. Æternitate, sicut Deus omnia ; tempore, sicut flos fructum ; electione, sicut fructus florem ; origine, sicut sonus cantum. In his quatuor primum et ultimum quæ commemoravi, difficillime intelliguntur ; duo media facillime. Namque rara visio est et nimis ardua conspicerè, Domine, æternitatem tuam incommutabiliter mutabilia facientem, ac per hoc priorem. Quis deinde sic acutum cernat animo, ut sine labore magno dignoscere valeat, quomodo sit prior sonus quam cantus, ideo quia cantus est formatus sonus, et esse utique aliquid non formatum potest, formari autem quod non est, non potest ? Sic est prior materies, quam id quod ex ea fit : non ideo prior quia ipsa efficit, cum potius

fiat; nec prior intervallo temporis. Neque enim priore tempore sonos edimus informes sine cantu, et eos posteriore tempore in formam cantici coaptamus aut fingimus, sicut ligna quibus arca, vel argentum quo vasculum fabricatur. Tales quippe materiæ tempore etiam præcedunt formas rerum quæ fiunt ex eis: at in cantu non ita est. Cum enim cantatur, auditur sonus ejus; non prius informiter sonat, et deinde formatur in cantum. Quod enim primo utcumque sonuerit, præterit, nec ex eo quidquam reperies, quod resumptum arte componas: et ideo cantus in sono suo vertitur, qui sonus ejus, materies ejus est. Idem quippe formatur ut cantus sit; et ideo, sicut dicebam, prior materies sonandi quam forma cantandi: non per faciendi potentiam prior; neque enim sonus est cantandi artifex, sed cantanti animæ subjacet ex corpore, de quo cantum faciat. Nec tempore prior; simul enim cum cantu editur. Nec prior electione; non enim potior sonus quam cantus, quandoquidem cantus est non tantum sonus, verum etiam sonus speciosus. Sed prior est origine, quia non cantus formatur ut sonus sit, sed sonus formatur ut cantus sit. Hoc exemplo qui potest intelligat materiam rerum primo factam, et appellatam cælum et terram, quia inde facta sunt cælum et terra; nec tempore primo factam, quia formæ rerum exerunt tempora, illa autem erat informis, jamque in temporibus simul animadvertitur, nec tamen de illa narrari aliquid potest, nisi velut tempore prior sit, cum pendatur extremior, quia profecto meliora sunt formata quam informia, et præcedatur æternitate Creatoris, ut esset de nihilo, unde aliquid fieret.

CAPUT XXX.

Tractatores Scripturæ diversa sentientes concordent invicem charitate et studio veritatis.

XLI. IN hac diversitate sententiarum verarum concordiam pariat ipsa Veritas, et Deus noster misereatur nostri, ut legitime lege utamur, præcepti fine, pura charitate. Ac per hoc si quis quærit ex me, quid horum Moyses ille tuus famulus senserit, non sunt hi sermones confessionum mearum; si tibi non confiteor, nescio; et scio tamen illas veras esse sententias, exceptis carnalibus de quibus quantum existimavi locutus sum: quos tamen bonæ spei parvulos hæc verba Libri tui non territant, alta humiliter, et pauca copiose. Sed omnes quos in eis verbis vera cernere ac dicere fateor, diligamus nos invicem, pariterque diligamus te Deum nostrum fontem veritatis, si non vana, sed ipsam sitimus; eundemque famulum tuum Scripturæ hujus dispensatorem, Spiritu tuo plenum ita honoremus, ut hoc eum te revelante cum hæc scriberet attendisse credamus, quod in eis maxime et luce veritatis, et fruge utilitatis excellit.

CAPUT XXXI.

*Sensisse putandus est Moyses quidquid veri potest
in ipsius verbis inveniri.*

XLII. **ITA** cum alius dixerit : Hoc sensit quod ego ; et alius, Imo illud quod ego ; religiosius me arbitror dicere : Cur non utrumque potius, si utrumque verum est ? Et si quid tertium, et si quid quartum, et si quid omnino aliud verum quispiam in his verbis videt, cur non illa omnia vidisse credatur, per quem unus Deus sacras Litteras vera et diversa visuris multorum sensibus temperavit ? Ego certe, quod intrepidus de corde meo pronuntio, si ad culmen auctoritatis aliquid scriberem, sic mallet scribere, ut quod veri quisque de his rebus capere posset, mea verba resonarent, quam ut unam veram sententiam ad hoc apertius ponerem, ut excluderem cæteras, quarum falsitas me non posset offendere. Nolo itaque, Deus meus, tam præceps esse, ut hoc illum virum de te meruisse non credam. Sensit ille omnino in his verbis, atque cogitavit cum ea scriberet, quidquid hic veri potuimus invenire, et quidquid nos non potuimus, aut nondum possumus, et tamen in eis inveniri potest.

CAPUT XXXII.

Veri Scripturæ sensus a Spiritu sancto revelantur.

XLIII. **POSTREMO**, Domine qui Deus es, et non caro et sanguis, si quid homo minus videt, numquid et Spiritum tuum bonum qui deducet me in terram rectam¹, latere potuit, quidquid eras in eis verbis tu ipse revelaturus legentibus posteris, etiam si ille per quem dicta sunt, unam fortassis ex multis veris sententiam cogitavit ? Quod si ita est, sit igitur illa quam cogitavit cæteris excelsior. Nobis autem, Domine, aut ipsam demonstra, aut quam placet alteram veram ; ut sive nobis hoc quod etiam illi homini tuo, sive aliud ex eorundem verborum occasione patefacias, tu tamen pascas, non error illudat. Ecce, Domine Deus meus, quam multa de paucis verbis, quam multa, oro te, scripsimus ? Quæ nostræ vires, quæ tempora omnibus Libris tuis ad istum modum sufficient ? Sine itaque me brevius in eis confiteri tibi, et eligere unum aliquid quod tu inspiraveris verum, certum et bonum, etiam si multa occurrerint, ubi multa occurrere poterunt ; ea fide confessionis meæ, ut si hoc dixero quod sensit minister tuus, recte atque optime ; id enim conari me oportet : quod si assecutus non fuero, id tamen dicam quod mihi per ejus verba Veritas tua dicere voluerit, quæ illi quoque dixit quod voluit.

¹ Psal. cxlii, 10.